

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Ростислав Стефанов Костадинов, д.м.н.
Зам.-декан по международно сътрудничество и проектна дейност
Факултет по обществено здраве на Медицински университет Пловдив
на дисертационен труд за присъждане на образователно-научна степен „Доктор”

Професионално направление: 7.1. Медицина

Докторска програма: „Медицина на бедствените ситуации”

Автор: д-р Мария Николаева Пантелеева-Попова

Форма на докторантурата: самостоятелна подготовка

Катедра: „Медицина на бедствените ситуации и морска медицина” към Факултет по обществено здравеопазване на Медицински университет Варна

Тема: „Възможни екологични рискове във Варненски регион и ролята на фармацевтите при промишлени аварии и химичен тероризъм “

Научен ръководител: доц. д-р Христианна Ангелова Романова-Радева

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № Р-109-362/18.06.2018 год. на Ректора на Медицински Университет – Варна съм назначен като външен член на Научното жури, сформирано за осигуряване по процедура за публична защита на дисертационен труд за придобиване на ОНС „Доктор”.

Докторантът д-р Мария Николаева Пантелеева-Попова представя комплект материали на хартиен и електронен носител, които отговарят на изискванията на чл. 44, ал. 3 от процедурата за придобиване на образователно-научна степен „Доктор” от Правилника за развитие на академичния състав в МУ-Варна. Освен дисертационен труд и автореферат, комплектът съдържа резюме на научния труд на английски език, копия на публикациите, свързани с дисертацията, автобиография на докторанта и необходимите нотариално заверени копия на дипломи, декларации и преписи-извлечения от решенията на катедрените съвети във връзка с готовността за предзащита и разкриване на процедурата по официална защита.

Нямам забележки и коментар по представените документи.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Д-р Мария Пантелеева-Попова е назначена за асистент в катедра „Медицина на бедствените ситуации и морска медицина” към Факултет по обществено здравеопазване на Медицински университет Варна на 01.09.2013 год. Като хоноруван преподавател (септември 2011 – май 2013 г.) тя е изнасяла лекции, ръководила практически упражнения и участвала в провеждането на изпити по медицина на бедствените ситуации на български и английски езици в МУ Варна на студенти по медицина и дентална медицина. Д-р Пантелеева-Попова завършва с много добър успех ВМИ гр. Варна през 1986 год. След дипломирането в продължение на шест години и половина работи като лекар-ординатор в отдел ХДЮВ на ХЕИ гр. Шумен. Поради отличното владение на английски език (завършва I-ва Английска езикова гимназия, гр. Варна през 1980 г.) в периода септември 1994 - юни 1995 г. преподава английски език в читалище „Отец Паисий”. От юли 1995 до март 1998 г. упражнява частна медицинска практика като едноличен търговец. Септември 1999 г. се регистрира като едноличен търговец с предмет на дейност преподаване на английски език.

През октомври 2004 г. започва работа като лекар-ординатор в ХЕИ гр. Варна – в Организационно-информационния отдел, в който отдел след февруари 2005 г. (вече в състава на РИОКОЗ гр. Варна) заема длъжността старши експерт до февруари 2011 г. От февруари 2011 г. е старши, а от юли 2012 до септември 2013 г. главен експерт в РЗИ гр. Варна – Държавна администрация – Здравеопазване.

Освен отличното владение на английски и руски езици, д-р Пантелеева-Попова ползва френски, немски и испански езици. Завършва двугодишен основен курс по хомеопатична терапия, както и курсове за работа с информационни системи – СИЕЛА и Health Information Systems in Europe, притежава и IT card.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Актуалността на разработената тема е правилно дефинирана в литературния обзор – регистрирана е възходящата тенденция в честотата и тежестта на природните и антропогенни бедствия. Медицинското осигуряване на пострадалите изисква мобилизиране на всички налични медицински ресурси. Едно от най-значимите предизвикателства пред медиците е осигуряването на огнищата на химични поражения, които могат да възникнат не само при промишлени аварии и транспортни инциденти, но и вследствие на терористични действия и употреба на бойни отровни вещества. Все повече са идентифицираните опасности, които са с потенциал да предизвикат създаването на химическо огнище на поражение – индустриализацията, локалните конфликти, повишаващия се риск от тероризъм, неспазване на инструкциите за съхранение, транспортиране и работа с промишлени отровни вещества. В анализа на литературата се доказва, че има една група здравни специалисти, които обикновено остават извън полезрението на ръководните органи при бедствия и катастрофи – фармацевтите. Тези здравни специалисти имат особено важно място в медицинското осигуряване на бедствените ситуации. Целесъобразността на тематиката и поставените цел и задачи произтича от факта, че характеристиките на едно антропогенно или природно бедствие, което създава огнище на химично поражение, налага фармацевтите да притежават специфични умения, за да приложат на практика ефективни медицински грижи за пострадалите. Трябва да притежават не само фармацевтични познания, но и умения за правилно реагиране и навременно оказване на адекватна първа помощ. Наличните във Варненския регион промишлени предприятия също доказват необходимостта и целесъобразността от разработването на дисертационния труд.

4. Познаване на проблема

Докторантът притежава задълбочени познания по разработваната тема. Теоретичните разсъждения и обобщения на д-р Пантелеева-Попова се основават на детайлния анализ на 205 литературни източника, от които 97 на кирилица и 108 на латиница. 93 от публикациите са от последните десет години, а 52 от тях са от последните 5 години. Публикациите, които са над 10 години са свързани основно с нормативни документи и проследяват развитието на процедурите и разбирането на проблема във времето и по света, както и описват резултатите от проучванията на рисковите промишлени обекти, които могат да предизвикат химическо заразяване. Данните в литературните източници са творчески интерпретирани за нуждите на научното проучване и изведените обобщения.

5. Методика на изследването

Докторантът умело използва възможностите на 9 метода за провеждане на научното си проучване, които приемам за правилно подбрани за нуждите на научния труд. Подготвен е въпросник с прецизно формулирани 38 въпроса, разглеждащи различни аспекти на бедствени ситуации, включително бедствия, свързани с масови инциденти с

химически вещества. Четири от въпросите са открити, 22 въпроси са закрити, има и 12 комбинирани въпроса – затворени, но с възможност да се посочи допълнително мнението на анкетирания. Важен момент в анкетата е възможността на респондентите сами да преценят силата (интензитета) на даден вид рисков фактор. При три от въпросите има възможност да се направи самооценка. Напълно подкрепям избраните от докторанта критерии за включване в анкетата - образователен ценз – бакалавър и магистър; месторабота – фармацевти от аптечни вериги, самостоятелни аптеки, болнични аптеки; участници в лекционния курс на Продължаващото обучение към РФК – Варна; студенти от специалност „помощник-фармацевт“ в МУ – Варна.

Освен анкетния метод силно застъпени са историческия, описателния, сравнителния и регистрационните методи за анализ на следните групи източници:

1. Закони, наредби и други нормативни документи.
2. Служебни документи на различни административни структури.
3. Публикации в български и чуждестранни научни издания
4. Данни от анкети, проведени сред студенти помощник-фармацевти (III курс) и работещи магистър-фармацевти
5. Данни за химически инциденти на територията на Варненска област
6. Данни от РЗИ-Варна за осигуреност на населението в областта със здравни кадри и налична материална база
7. Данни от НСИ за брой фармацевти и помощник-фармацевти, работещи в здравни заведения по области.

Поставените ограничения относно обхвата на проучванията са пряко свързани с поставената от дисертанта цел – проучванията относно екологични опасности и рискове се ограничават във Варненски регион и акваторията му. Резултатите са статистически обработени и получените данни графично изложени, което доказва знанията и уменията на докторанта да извлича максимум от голям набор методи за провеждане на научно изследване и обобщение.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Съдържанието и структурата отговарят на изискванията за разработка на дисертационен труд за придобиване на ОНС „Доктор“. Научният труд е разгърнат на 161 стандартни страници, 4 приложения и е онагледен с 4 схеми, 2 снимки, 10 таблици и 54 фигури. Структурно е разпределен на Въведение – 2 стр., Литературен обзор – 30 стр., Цел, задачи – 1 стр., Постановка, материали и методи – 4 стр. Резултатите от собствените проучвания са изложени на 84 стр., разделени на 6 подглави. Изводите от проведените анализи и изследвания са обсъдени и обобщени в Обобщени изводи. На 1 страница конспектирано са представени научно-теоретичните (8) и научно-практическите приноси (5) на дисертационния труд.

Научният труд се отличава с академичен стил на изложение. Съдържанието и структурата демонстрират способностите на автора да се фокусира на определен проблем, правилно да подбира материалите и методи за научно проучване, да анализира и обработва научни данни и извежда обобщения с научно-теоретична и научно-практическа стойност.

Във въведението се акцентира на ролята на фармацевтите в медицинското осигуряване на все по-често настъпващите по света и у нас бедствени ситуации. В литературния обзор посредством анализ на значителен обем източници се извършва исторически преглед на крупните промишлени инциденти и терористични актове с използване на химически вещества, както на сушата, така и в акваторията на световния океан, които данни са сравнени с химическите инциденти и аварии в нашата страна. Задълбочено са анализирани негативните въздействия на бойните отровни вещества и използваните във Варненски регион промишлени отровни вещества, за да докаже необходимостта и ролята на фармацевтите в медицинското осигуряване на полученото от тях огнище на поражение.

Литературният обзор завършва с ясно формулирани 8 извода, които разкриват високия риск от аварии с изтичане на промишлени отровни вещества в околната среда, както и повишаващата се вероятност от използване на токсични химични вещества от терористите. Ясно е определена необходимостта от изследване ролята на фармацевтите в медицинското осигуряване на пострадалите при възникнало огнище на химично поражение. Литературният обзор може да се разглежда като отделно научно проучване с приносен характер, което разкрива два съществуващи проблема за разрешаване – високи нива на риск от интоксикация във Варненски регион и прилежащата му акватория и negliжиране ролята на фармацевтите в медицинското осигуряване на пострадалите.

Като логично следствие на така формулираните проблеми в литературния обзор в следващата глава е изведена целта на дисертационния труд – „Да се проучат възможните екологични рискове от химически агенти при промишлени аварии и химически тероризъм във Варненски регион и готовността на фармацевтите за правилни действия и защита на населението”. Поставените от докторанта задачи за решаване приемам като правилно, ясно и точно определени с оглед постигането на поставената цел. Считаю, че формулираните 4 работни хипотези произтичат от анализа на литературните източници. Избраните от докторанта материали и методи за решаване на поставените задачи са правилно подбрани и насочено използвани.

Впечатляваща е яснотата на поставените въпроси в разработената анкетна карта, както и броя на анкетираните – 221 фармацевти и помощник фармацевти – студенти и завършили образованието си.

За да може да отговори на поставените задачи авторът в първата подглава на собствените проучвания и резултати анализира рисковите обекти – промишлени фирми и хвостохранилища в България и Варненски регион и прилежащата му акватория. С приносен характер е изследването върху вида на токсичните химични вещества, които могат да се отделят при аварии и инциденти в тези рискови обекти – техните характеристики и ролята на фармацевтите при осигуряването на интоксикационното и потенциално интоксикационното население. Изведените в края на подглавата алгоритми за действие на фармацевтите при казване на първа и първа долекарска медицинска помощ на пострадалите при контакт с различните групи отровни вещества са с изразена практическа стойност.

Втората подглава разглежда ролята на човека за химическа контаминация на морските води и възможните негативни последиците. Ясната формулировка на необходимите мерки, с които може да се редуцира антропогенното въздействие върху биосферата в акваторията на Варна, дадено в изводите на подглавата, отново е доказателство за аналитичността и ориентирания към ежедневната практика подход на докторанта към разглежданите проблеми.

Третата подглава прецизно и детайлно са анализирани нормативни документи, директиви, стратегии, в които се определя ролята и значението на фармацевтите в медицинското осигуряване на бедствените ситуации. Изводите от проведените анализи на световната и българска нормативна база впечатлява с обхвата на изследвания материал и ясно формулираните в края изводи, които препоръчват въвеждането на задължително обучение на фармацевтите за действия при бедствия, аварии и катастрофи, извод, който напълно споделям и подкрепям.

В четвъртата подглава е направен детайлен сравнителен анализ на наличните и необходими лекарствени средства и консумативи в аптечната мрежа. Резултатите от този анализ дават основание на докторанта да създаде и предложи „Указания с лекарствени средства и консумативи, които могат да повлияят положително интоксикациите с най-често срещаните отровни вещества”, които указания се явяват принос, както в теорията, така и в практиката на медицината на бедствените ситуации и фармацевцията. Другият извод,

който също подкрепям е необходимостта от оценка и при необходимост повишаване на теоретичните знания и практически умения на фармацевтите за действие при бедствия. За да отговори на тази необходимост, д-р Пантелеева-Попова провежда анкетно проучване, резултатите от което по безспорен начин доказват още веднъж извода от подглава 3 относно необходимостта от подготовка на фармацевтите по медицина на бедствените ситуации.

Считам, че дадените от докторанта, в 6-та подглава, препоръки към медицинските висши учебни заведения, Министерството на здравеопазването и фармацевтичния съюз са уместни и необходими. Тези препоръки са пряко следствие от получените резултати в процеса на решаваните от д-р Пантелеева-Попова задачи и са практически приложимо решение на поставената от дисертацията цел.

7. Принос и значимост на разработката за науката и практиката

Представената ми за рецензия научна разработка се отличава с ясна практическа насоченост на поставената за постигане цел. Проведените проучвания са от особена стойност, защото освен, че картографират химическите рисковите обекти и опасности във Варненски регион и прилежащата му акватория, те свързват обектите с определени опасности и рискове, както и с вида на химичните вещества, които могат да бъдат отделени. Това картографиране е логическо завършено с указанията към фармацевтите - какво, как и кога да извършат, както и какви са необходимите медикаменти и консумативи, с които трябва да разполагат за да гарантират адекватността и ефективността на провежданите мероприятия по оказване на помощ на интоксикирани. Приемам представените от докторанта приноси на научната разработка. Отново искам да подчертая значимостта на дисертационния труд по отношение определяне ролята, мястото и значението на фармацевтите в медицинските сили и средства за действие при бедствени ситуации. Приносът към практиката на медицинското осигуряване на разработените указания за необходимите медицински средства и консумативи, протокол и алгоритми за поведение на фармацевтите при оказване на медицинска помощ на пострадалите е съществен и новаторски.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Д-р Пантелеева-Попова представя 4 реални публикации, което е в съответствие с изискванията на Правилника за развитие на академичния състав в МУ Варна. В три от публикациите докторантът е първи автор, в четвъртата трети. Всички публикации са свързани с разглежданите в дисертационния труд теми и представят постигнати резултати в различните етапи от разработването на научния труд.

9. Лично участие на докторанта

Въз основа на представените ми документи и публикации съм убеден, че дисертационния труд и получените в него резултати и приноси са резултат от самостоятелната, задълбочена научно-изследователска дейност на докторанта.

10. Автореферат

Структурата и съдържанието на представения ми за рецензия автореферат са в пълно съответствие със законовите изисквания. В конспективна форма са представени целта, задачите, материалите и методите използвани за тяхното решаване, както и получените резултати, изведените обобщения и заключения и произтичащите от тях препоръки и научни приноси и публикации по темата на автора.

11. Критични забележки и препоръки

Относно дисертационния труд нямам забележки по същество.

12. Лични впечатления

С докторанта се познавам от няколко години от участия в научни конференции. От съвместните ни участия в дискусиите и в последвалата кореспонденция се убедих в нейния интерес към медицината на бедствените ситуации, както и в стремежа и да прецизира всяко една от темите, по които работи.

Достоинствата на предложения ми за рецензия научен труд само затвърдиха моето впечатление за д-р Пантелеева-Попова като научен работник с обширни теоретични и практически интереси и умения.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Отчитайки актуалността на разглежданата в дисертацията тема, както и необходимостта от включването на фармацевтите на полагаемото им се място в медицинското осигуряване при бедствия, очаквам разработените указания, протоколи и алгоритми да навлезнат в практиката на фармацевтите, не само във Варненски регион, но и в цялата страна. Лично аз ще запозная ръководството на МУ Пловдив с предложението за включване на дисциплината "Медицинско осигуряване при бедствени ситуации" като задължителен предмет в курса на обучение на магистрите фармацевти, с надеждата ръководствата на всички медицински висши учебни заведения да обединят усилия за промяна в учебния план.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд на д-р Мария Николаева Пантелеева-Попова съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в медицината на бедствените ситуации. Трудът отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагането на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав в Медицински университет – Варна за придобиване на ОНС "Доктор". Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на МУ – Варна.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване представено в рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователно-научната степен „Доктор”** на д-р Мария Николаева Пантелеева-Попова в докторска програма „Медицина на бедствените ситуации”.

20. 08.2108 год.

Рецензент:
/доц. д-р Р. Костадинов, д.м.н./